

Семенюк Алла Володимирівна

учитель російської мови та світової
літератури, «спеціаліст I категорії»

У 1992 році закінчила філологічний факультет
Кіровоградського державного педагогічного інституту
ім.О. С. Пушкіна

Моє кредо: «Освіту не отримують, її здобувають»

Проблема над якою працюю: «Формування
критичного мислення на уроках світової літератури
шляхом впровадження інноваційних технологій.»

Зміст

1. Опис досвіду роботи	5-24
2. Розробки уроків:	
- «Р. Бернс «Чесна бідність».» (5 клас).....	25-29
- «Подорож Скруджа в різдвяну ніч у часі та просторі» (6 клас).....	30-33
- «Джеймс Олдрідж «Останній дюйм.» Формування характеру Деві за надзвичайних обставин.»(7 клас).....	34-39
- «Бойове товариство, побут і звичаї запорожців у повісті «Тарас Бульба.»»(7 клас).....	40-44
- «Анна Ахматова. Поема «Реквієм» - пам'ятка доби сталінського терору.»(11 клас).....	45-58
3. Творчі роботи учнів.....	59-66
4. Список літератури.....	67-68

Опис досвіду роботи

Головною передумовою розвитку критичного мислення стала теза “Освіту не дають, її здобувають”. Інтерес до технології критичного мислення як освітньої інновації з’явився в Україні близько п’ятнадцяти років тому. Натомість в освіті США та Канади цей напрям сучасної освіти розвивається вже майже півстоліття. Критичне мислення починалось як перехід від навчання, орієнтованого переважно на запам’ятовування, до навчання, спрямованого на розвиток самостійного свідомого мислення учнів.

Дану проблему досліджували А. Кроуфорд, В. Саул, С. Метьюз, Дж. Макінстер (технології критичного мислення); науковці М. Бахтін (читацька відповідальність за прочитане), О. Пронкевич (викладання літератури у світлі семіотики), Ю. Ковбасенко (підвищення ефективності викладання зарубіжної літератури), В. Шуляр (методологія викладання літератури та роль учителя у формуванні літературної компетентності учнів), І. Якиманська (особистісно зорієнтоване навчання), О. Пометун та Л. Пироженко (інтерактивне навчання) та ін.

Виокремлюють шість ключових елементів критичного мислення:

- 1) уміння мислити;
- 2) відповідальність;
- 3) формулювання самостійних суджень;
- 4) критерії оцінки ідей у процесі їх аналізу чи критики;
- 5) самокорекція;
- 6) увага та апелювання до контексту.

Актуальність моєї проблеми зумовлена:

- нездатністю значної частини людей самостійно і критично осмислювати складності реального життя; вносити нові ідеї в усі сфери життя суспільства; бути вільними від конформізму та догматизму;
- зниженням моральності певної частини соціуму;
- певною втратою традиційних людських ідеалів, якими виховувалися попередні покоління;
- заміною високої духовності, смисложиттєвих цінностей на штучну, часто тільки зовнішню.

Пріоритетними для мене є:

- доцільне впровадження інноваційних педагогічних технологій;
- інтегрування світової літератури з історією, кіномистецтвом, театром, музичним та образотворчим мистецтвом;

В своїй роботі дотримуюсь таких принципів:

- доступності, наочності, толерантності, поваги до особистості дитини;
- особистісно-орієнтованого, індивідуально-диференційованого підходу;
- оптимального співвідношення розвитку й саморозвитку учня;
- поєднання навчання й виховання;
- гуманістичної спрямованості, розвитку унікальної своєрідності кожної дитини.

Головними своїми завданнями вбачаю:

- виховання людини незалежної, вільної, здатної самостійно осмислювати явища навколишньої дійсності, відстоювати свою власну думку перед будь-ким і будь-де;

- формування високого духовного світогляду школяра, комплексу загальнозначущих, прийнятих світовим суспільством, духовних та моральних цінностей людини;

- вироблення вміння учнів точно характеризувати героїв та події творів, співставляти та аналізувати власні вчинки, давати їм відповідну оцінку.

За мету ставлю:

- повна відмова від авторитарної педагогіки;

- перехід до педагогіки партнерства, пам'ятаючи слова Р.

Емерсона, що “секрет успішного виховання – у повазі до вихованця”;

- оволодіння знаннями щодо загальноприйнятих людських цінностей, визначення міри їх впливу на сучасного учня;

- необхідне корегування поведінки учня та його ставлення до оточуючого світу;

- відновлення забутих та втрачених ціннісних орієнтирів серед учнівської молоді;

- формування в учнів вміння проектувати власні позитивні дії на майбутнє.

- формування етичного, толерантного ставлення до чужої думки.

Що таке критичне мислення? Які нові погляди на цю проблему існують у сучасній педагогіці?

В основі критичного мислення можна углядіти відомий вислів Сократа: "Я знаю, що нічого не знаю". Сумнів стає джерелом знань. Коли дитина не буде сприймати слово письменника, вчителя як єдино правильне, вона почне мислити. Це одне з пріоритетних завдань кожного вчителя – навчати дискутувати, не приймати інформацію як істину в останній інстанції.

Друге завдання вчителя – формування мотивації знань. "Численні експерименти, проведені нами протягом багатьох років, підтверджують роль мотивації у розумовій діяльності учнів". Учень, який зрозумів, для чого він вивчає це питання, активніше працює над його розв'язанням. Запитання вчителя повинні давати можливість учневі шукати, міркувати, робити зіставлення, обґрунтовувати свою думку.

Розвиток інтересу в навчанні – проблема, яка хвилює кожного сучасного вчителя. Про це тільки останнім часом з'явилося багато публікацій у фахових газетах та журналах: статті В. Секіріної, О. Богданової, О. Давиденко, О. Куцевола та інших. Усі ці автори підкреслюють, що треба насамперед формувати в учнів пізнавальну потребу, яка забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення мети діяльності й тим самим сприяє її орієнтації на навчання, ознайомленню з новими фактами, повнішому й глибшому відображенню дійсності. У свою чергу, інтерес стимулює волю й увагу, зацікавлені учні легше й міцніше запам'ятовують. Тому однією з найважливіших проблем викладання є питання про те, як викликати у школярів пізнавальний інтерес і як досягти його постійного розвитку. Безумовно, відповідь на це питання не може бути однозначною.

Цілі та завдання розвитку критичного мислення у сучасних школярів.

Істотна різниця між традиційною, ідеологічно заангажованою освітньою системою та демократичними засадами новітніх, інтерактивних методів викладання полягає насамперед у тому, що:

–інформація має бути не кінцевим результатом – метою навчання, а її початковим пунктом;

–навчання не зводиться до запам'ятовування інформації,

автократно визначеної в посібниках, а полягає в розвитку здібностей учнів самостійно просуватися в інформаційному просторі; учителеві не слід випереджати ствердженням своїх ідей учнівську мисленнєву ініціативу;

–навчання має базуватися на принципі порівняння однієї інформації або точки зору з іншою з метою розбудови уявлення про те, що знання не обмежується сумою відомостей і не є кінцевим, а являє собою процес співвідношення знань;

–сутність навчання полягає в приєднанні нових знань до відомих, для чого ці відомі знання слід попередньо відтворити, і в такий спосіб дізнатися, що ми знаємо про те, що ми насправді знаємо з певної теми.

Саме на критичному мисленні базуються інтерактивні методи навчання, які активно розробляються і застосовуються в практиці загальноосвітньої школи. Дуже популярні сьогодні активні та інтерактивні методи навчання не слід впроваджувати механічно. Від учителя залежить, бути чи не бути критичному мисленню в його учнів. Бо вчитель має обрати правильний шлях до розуміння світогляду автора, який закладено у творі. Потрібно прислухатися не лише до потреб учня, класу, але й до потреб самого твору. Кожен твір диктує, вимагає лише для нього притаманних форм "розкриття". Обираючи методи формування критичного мислення учнів, слід враховувати особливості класу (рівень підготовки учнів), особливості твору, духовний світ письменника та особисті якості вчителя. Лише таким тріумфіратом повинен керуватися вчитель. Крім того, кожен учитель має власні універсальні методи роботи. Водночас треба пам'ятати, що новітні освітні технології не відміняють класичних методів навчання. Ці методи пройшли апробацію багатовіковою історією розвитку

європейської педагогічної думки, вони довели свою вагомість та ефективність. Зрештою, можна сказати, що світочі європейської культури формувалися, здобували освіту в системі культурних координат традиційної, класичної педагогіки.

Як ціль при вивченні літератури виступає навчання, при якому змістовними будуть не лише практичні знання, навички та вміння, а загальна освіта та розвиток особистості. При цьому важливо сформувати в учнів комплекс наступних медіаосвітніх вмінь:

- знаходити потрібну інформацію з різних джерел;
- критично опрацьовувати інформацію, інтерпретувати її, розуміти суть, адресну спрямованість, ціль інформування;
- систематизувати інформацію по заданим ознакам;
- переводити візуальну інформацію у вербальну знакову систему і
обратно;
- видозмінювати об'єм, форму, знакову систему інформації;
- знаходити помилки в інформації, сприймати альтернативні точки
зору та висловлювати обґрунтовані аргументи
- встановлювати асоціативні та практично доцільні зв'язки між
інформаційними повідомленнями
- вміти довгий час (семестр, навчальний рік або інший відрізок
часу) збирати та систематизувати тематичну інформацію;
- вміти вибирати головне в інформаційному повідомленні.

Суть медіаосвіти яскраво відображена у думках Я.А. Коменського, що «учитель должен думать о том, чтобы сначала сделать ученика пригодным для восприятия образования. Учитель, прежде чем образовывать ученика своими наставлениями, сначала должен пробуждать в ученике стремление к образованию, делать ученика, по

крайней мере, годным к образованию». Не об'єм знань і не кількість інформації, закладені у голову учня, є ціллю освіти, а те, як він вміє керувати цією інформацією: шукати, якомога краще засвоювати, знаходити у ній сенс, застосовувати у житті. Не привласнення «готового» знання, а конструювання свого, що народжується у процесі навчання.

Формування та методика розвитку критичного мислення на уроках світової літератури

Література, встановлюючи контакт учнів з минулими епохами та сучасним світом, забезпечує умови для успішної соціалізації. Досвід героїв, з котрими учням доводиться зустрічатися в процесі вивчення літератури, формує особистісну позицію дітей, дозволяє робити оцінку вчинкам.

Засобами критичного мислення формується здатність і готовність людини аналізувати отриману інформацію, перевіряти і переосмислювати її, самостійно встановлювати істину, приймати рішення і аргументовано захищати свою позицію. Вкрай необхідним стає вміння мислити гнучко, динамічно, адаптувати своє мислення до мислення інших людей, бути толерантним і сприйнятливим.

Метою сучасного уроку стає вже не нагромадження знань, а пошукова діяльність, спрямована на формування умінь та навичок щодо орієнтації в інформаційному просторі. Нового звучання набуває не стільки констатація проблеми, скільки доцільність та шляхи її розв'язання. А відтак нового акценту заслуговує співпраця на уроці вчителя і учня, що будують свою навчальну - пізнавальну роботу навколо художнього твору, інформації про нього, його творця і т.д. Саме тому в полі зору педагога - словесника мусить лишитися вирішення

проблеми, як допомогти дитині досягнути перш за все саму себе, відчуті радості від свого розуму, емоцій, своєї неповторності, а відтак відповідні відчуття, що дають спілкування зі словесними шедеврами. Вдається реалізувати такі завдання лишень на уроках співтворчості, побудованих на абсолютно паритетних умовах, де вчитель і учень як рівний з рівним намагаються досягнути у спільній праці вершини прекрасного, де головне місце в роботі надається учневі, що знаходиться під враженням від спілкування з текстом. На учителя покладаються організаторські функції: як скерувати роботу, у яке русло направити думки, що необхідно для розуміння, неможливо пропустити і т.д.

На думку ряду науковців (Л. Мірошніченко, Ю. Султанов, О. Куцевол, Щ. Ісаєва, А. Вітренко) та вчителів - практиків (Л. Чередник, О. Каєнко, І. Гаврик), особливо цінним є те, що на уроці зарубіжної літератури не просто відбувається знайомство з новим художнім твором, а здійснюється поліфонічне спілкування: письменник – учитель - учень. Долаючи простір і час, до сьогоднішніх читачів доходять думки й почуття найсвітліших умів людства. Щоб були вони адекватно сприйняті, учитель, за словами методиста Р.Ф. Брандесова, має виконувати функції своєрідного "транслятора" - підсилювача художніх емоцій літературного твору, "налагоджувача" невидимого зв'язку між досвідом поколінь.

Саме тому основною проблемою лишається перенагромадження вчителями уроку інноваційними технологіями без розумного поєднання власної системи з новими технологіями, або ж ми ігноруємо інноваційну діяльність, віддаючи перевагу традиційним методам.

У зв'язку зі сказаним вище важливо звернутися до питань, присвячених практичним аспектам даної теми, що значною мірою відбивають та узагальнюють наш власний досвід.

Запорука успішної соціалізації учнів — це формування ключових компетентностей. Вони визначаються як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні види життєдіяльності, ефективно розв'язувати різні навчальні завдання та життєві проблеми.

Учень, який навчається в сучасному навчальному закладі, — це особистість, у якій мають бути сформовані всі ключові компетентності. Саме така особистість зможе успішно самореалізуватися в соціумі як свідомий та відповідальний громадянин, високий професіонал, особистість.

Модель цієї особистості можна представити так.

Успішність та ефективність формування компетентностей учнів залежать від форм та методів організації навчально-виховного процесу. Пріоритетними в цьому відношенні стають сучасні педагогічні технології, інтерактивні методи навчання, інформаційні комп'ютерні технології, презентації, які забезпечують активні форми діяльності

учнів, залучають їх до творчого процесу пізнання, дослідження проблем, формування власної думки та самореалізації.

Особливості методики розвитку критичного мислення.

Критичне мислення — це:

- уміння урівноважувати у своїй свідомості різні точки зору;
- уміння піддавати ідею м'якому скепсису;
- об'єднання активного й інтерактивного процесу;
- перевірка окремих ідей на можливість їх використання;
- моделювання систем доказів, на основі яких базуються різні точки зору в разі;
- переоцінка та переосмислення понять та інформації;
- здатність знайти необхідну інформацію та використовувати її самостійно під час прийняття рішення.

Таким чином, критичне мислення — це складний ментальний процес, який починається із залучення інформації і закінчується прийняттям рішення.

Структура уроку-моделі за методикою розвитку критичного мислення

Модель уроку згідно з методичною структурою розвитку критичного мислення складається з трьох фаз:

а) евокація (фаза актуалізації, виклику).

На цьому етапі здійснюється декілька важливих пізнавальних операцій:

- учні активно згадують все, що вже відомо з теми.

Це первинне занурення дає можливість учням установити рівень власних знань, що є визначальним, адже міцні знання можуть бути сформовані тільки на основі того, що вже відомо. Навчальний процес

— це процес поєднання нового з відомим;

- відбувається активізація діяльності учнів, їх мислення, говоріння, що є дуже важливим, бо, промовляючи свої думки, учні переходять на рівень самоусвідомлення;

- зацікавленість і самонаправленість учнів на дослідження теми, при цьому визначається мета навчання, що є вирішальним моментом.

Основні форми роботи на фазі евокації: «мозкова атака»; робота в парах; робота в групах.

б) осмислення (фаза вивчення нового матеріалу).

Тут учні вступають у контакт з новою інформацією, ідеями, працюючи з текстом, інформацією, історичними документами, відеоматеріалами. В процесі роботи використовуються такі прийоми, як читання із системою позначок «Поміч». При цьому, прочитавши речення, треба поряд поставити відповідну позначку:

+ — відома інформація;

! — нова інформація;

? — здивувала, зацікавила;

— — заперечує тому, що знаю.

Система позначок дає можливість учням активізувати розумові операції, співставити своє розуміння того, що читає дитина, порівняно з тим, що вже знає. Так виникає зв'язок між відомим та невідомим, створюються умови для формування інформаційних компетентностей учнів.

в) рефлексія (фаза розмірковування).

Діяльність учнів на цьому етапі полягає в тому, що:

- учні індивідуально чи разом з іншим складають список нової інформації, яку отримали;

- розповідають один одному, записують вивчене;
- складають схеми, таблиці, малюнки за темою і пояснюють новий матеріал класу.

На стадії рефлексії реалізуються важливі задачі:

- учні розуміють краще те, що можуть уявити і виразити власними словами: «Те що я чую — я забуваю; те, що я бачу і чую — я трохи запам'ятовую; те, що я бачу, чую і промовляю, я починаю розуміти»;
- відбувається активний обмін думками, висловлюваннями.

Це забезпечує збільшення словарного запасу, дає можливість розширити знання за темою, побачити різні підходи до оформлення відповіді, складання схем. А значить, здійснюється процес формування інформаційних комунікативних компетентностей та компетентностей саморозвитку самоосвіти учнів.

Таким чином, наведена методична система дає можливість учителю:

- активізувати мислення учнів;
- мотивувати та стимулювати їх діяльність;
- залучити всіх учнів до творчої, продуктивної, навчальної діяльності;
- активізувати пізнавальний процес;
- розвивати уміння логічно та аргументовано викладати матеріал;
- розвивати навички колективного спілкування, почуття взаємодопомоги, взаємопідтримки;
- формувати ключові компетентності учнів.

Щоб стимулювати критичне мислення, учителю необхідно:

- виділити час і забезпечити можливість для використання критичного мислення;

- дозволити учням вільно розмірковувати та висловлювати свої думки;

- приймати різноманітні ідеї та думки;
- сприяти активному залученню учнів до процесу навчання;
- висловлювати впевненість у здібностях кожного учня;
- цінувати критичне мислення учнів.

Щоб почати ефективно практикувати критичне мислення, учні повинні:

- розвивати впевненість у собі, розуміння цінностей власних поглядів та ідей;
- брати активну участь у процесі навчання;
- поважати думки інших;
- бути готовими продовжувати чи відкидати міркування, судження.

Групова форма роботи – середовище для розвитку критичного мислення та формування ключових компетентностей

Основною формою роботи для розвитку критичного мислення є групова форма роботи.

Під час роботи в групі відбувається спільне розв'язання поставлених задач. У процесі цієї роботи в учнів розвиваються почуття колективізму, взаємопідтримки, взаємодопомоги, зникає відчуття страху, скованості. Працюючи в групі, учні вчаться говорити, обговорювати проблему, вислуховувати думки співрозмовника, приймати рішення.

Робота в групах будується на правилах:

- один говорить - усі слухають;
- з кожної проблеми висловлюються всі члени групи;

- висловлювати свої думки чітко, лаконічно;
- група доручає одному з її членів виступити;
- усі цінують час.

Працюючи в групі, в нагороду за вміння слухати та співпрацювати учні отримують колективну мудрість. Саме така форма роботи створює особливі умови для формування ключових компетентностей. Перш за все, це комунікативні компетентності, які передбачають оволодіння способами взаємодії з людьми, вміння спілкуватися усно, письмово; здатність до толерантності у спілкуванні: дотримання культури дискусій, уникнення категоричності, визнання своїх помилок. Також це соціальні компетентності, які передбачають здатність та вміння діяти в соціумі з урахуванням позицій інших. Формування соціальних компетентностей відбувається в процесі роботи учнів у групі, де створюються умови для співпраці учнів, організації їх спільних дій, прийняття спільних рішень; де використовуються взаємодопомога, взаємоперевірка, взаємооцінка та самооцінка діяльності.

Методичні стратегії

Розвиток критичного мислення досягається застосуванням різних методичних стратегій, які використовуються на окремих етапах уроку.

Організаційна схема стратегій.

Евокація: • мозкова атака; • читання в парах; • читання в групах; • «знайдіть того, хто...»; • дискусія в групах; • гронування; • кубування; • порушення послідовності; • вільне письмо; • аналіз ознак; • аналіз понять; • лінія 1-10; • проблема.	Осмислення: • інтерактивна система позначок «Поміч»; • взаємні питання; • джигсоу; • таблиця; • аргументи на карточках; • критичне читання.	Рефлексія: • дискусія в парі; • графічний організатор; • таблиця понять; • Т-схема; • есе; • «збережи останнє слово для мене»; • дебати; • аргументи; • протилежні елементи; • сенкан; • кубування.
--	---	--

«Мозкова атака» — це ефективний метод колективного обговорення, пошуку рішень, що здійснюється через вільне накопичення ідей з певної теми, вираження поглядів усіх учасників. Цей метод дає змогу групі учнів використовувати свої інтелектуальні можливості для швидкого та ефективного виконання завдання.

Асоціювання, або гронування, — стратегія навчання, яка закликає учнів вільно і відкрито висловлювати свої думки, здійснювати зв'язок між окремими поняттями, тому, сприяє розвитку соціальних, інформаційних, полікультурних компетенцій, спонукає учнів до саморозвитку, самоосвіти, продуктивної діяльності.

Ця робота проводиться в такій послідовності:

1. Записується центральне поняття на дошці чи папері.
2. Записуються всі поняття, пов'язані з центральним словом.
3. Установлюються зв'язки.

«Джигсоу» — методична стратегія, згідно з якою учні працюють у групах, причому кожна вивчає окреме питання. Після вивчення інформації, проведення досліджень кожна група складає свій малюнок, схему і представляє її всьому класу, навчаючи при цьому інших.

П'ятихвилинне есе використовується наприкінці уроку, щоб

допомогти учням краще зрозуміти свої думки з вивченої теми і щоб дати можливість учителю проаналізувати, що відбувається в класі на інтелектуальному рівні.

П'ятихвилинне есе ставить перед учнями два завдання:

- написати, що дізналися з теми;
- поставити запитання — «Що залишилось незрозумілим».

Ці відповіді треба використати під час планування наступного уроку.

Сенкан — це вислів, який складається з п'яти рядків:

Слово-тема (іменник).

Два прикметники.

Три слова, які визначають дію, пов'язану з темою.

Фраза.

Слово — синонім теми.

Використання цих прийомів створює можливості для формування інформаційних компетентностей. Вони пов'язані з умінням добувати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел. Прийоми та стратегії методики розвитку критичного мислення створюють необхідні умови для різнопланової роботи з інформацією: складання алгоритмів, виділення головного, представлення матеріалу у вигляді схем, малюнків, написання сенканів, есе.

Варто залучати учнів до складання опорних конспектів, цікавих ситуативних задач, підсумкових запитань, творчих завдань.

Таким чином, саме методика розвитку критичного мислення дозволяє максимально підвищити ефективність навчально-виховного процесу, дає можливість створити такі умови, коли всі учні залучаються до активної, творчої навчальної діяльності, процесу самонавчання,

самореалізації, вчаться спілкуватись, співпрацювати, критично мислити, відстоювати свою позицію.

Методи, форми та прийоми розвитку критичного мислення на уроках світової літератури на базі власного досвіду.

Один із найпоширеніших прийомів створення атмосфери пошуку під час уроку є проблемна ситуація, яку вчитель може продумати як на початку вивчення твору, так і в кінці (але за умови, що учні вже прочитали цей твір).

Наприклад:

Гамлет – переможець чи переможений?

Предметом диспуту можуть бути такі питання:

–Чому Гамлет так довго не може наважитися на помсту за батькову смерть – він боїться Клавдія, не хоче наражатися на небезпеку?

–У чому полягають причини нерішучості Гамлета? Він не довіряє собі бо поява Привида протирічить його здоровому глузду? Він поважає себе, як порядну людину і побоюється стати Вбивцею? Він не певен, що має право вершити Суд?

–Чому при постановках на сценах театрів світу режисери нехтують авторською ремаркою щодо зовнішності Гамлета «років за 30, товстий, лисий»? адже це може дати змогу розглянути постать героя зовсім у іншому ракурсі?

–Чи справедливо І. Тургенєв звинуватив Гамлета в непотрібності й бездіяльності?

–Чи любив Гамлет Офелію? Чи не падає на нього провина за її смерть?

–Що насправді є причиною божевілля Офелії: удаване божевілля

Гамлета або багатошаровість почуттів та вражень (він – коханий, але ж він – вбивця батька)?

–Чи не втратив Гамлет під натиском таких трагічних подій віру в людину, любов, дружбу, порядність?

–Хто ж Гамлет – переможець чи переможений?

Диспут дає можливість зіткнення точок зору, уміння поглянути на предмет по-новому, спростувати традиційні погляди. Мета дискусії не тільки досягти істини, а й навчити сперечатися, відстоювати свої судження, обґрунтовувати їх.

Дуже доцільною вважаю роботу, яку ми на уроках називаємо «Ракурс вирішує все». Головним чином, це домашнє завдання, у якому треба розглянути з різних точок зору поведінку або мотивацію вчинків одного й того ж персонажа: наприклад,

- Раскольников – роздратованого нестерпними умовами життя;

- Раскольников – хворобливого молодого чоловіка ревматоїдного типу із завжди підвищеною температурою;

- Раскольников – особу з акцентуацією за епілептоїдним типом;

- Раскольников – зневіреного та прагнучого Віри;

Таких ракурсів може бути безліч.

Унікальність цього прийому полягає в тому, що він дає змогу дітям краще розуміти Людину і не робити поспішних висновків...

Всім, хто працює у школі, добре відомо, що програми, які пропонує нам Міністерство освіти, дуже часто не співпадають ані з інтересами, ані з віковими особливостями дітей. Але ті, хто створює ці програми, мабуть, і гадки не мають, як змушений виходити із незручного становища вчитель, розпочинаючи роботу, наприклад, у 7 класі над темою «Фольклорні балади», як він пояснює незнайомі слова

та мовленеві конструкції у «Баладі прикмет» Франсуа Війона. Адже головне правило на власне моїх уроках «Нічого не залишайте незрозумілим! Якщо виникає питання – на нього обов'язково повинна знайтись відповідь.» І учні, які вже навчилися задавати питання, неодмінно спитають, що таке «чернички спідничина», чому автор (або креативний перекладач) з таким захопленням стверджує, що він її добре знає... І у рядочку «...є сліпці, співці, скопці...» уважне око навіть не дуже зацікавленого учня завжди помітить незнайоме слово – і питання «вилізе» у самий незручний момент уроку. І доведеться відволіктися, максимально весело, але не зациклюючись на подробицях, відповісти, пережити реакцію семикласників – і продовжувати працювати далі.

Тому у формуванні дитячого критичного погляду є свої пастки – великі і маленькі. І чим краще ми у цьому напрямку працюємо – тим частіше маємо шанс самі в ній опинитися...

На закінчення роботи з певною темою намагаюся по мірі можливостей ознайомити якщо не з повноцінною екранізацією або сценічною постановою, то дати змогу переглянути хоча б фрагменти

Так, опера Ш.Гуно "Фауст" допомагає глибше сприйняти художній твір, активізує інтерес учнів до теми. Переглянувши оперу Чайковського "Євгеній Онегін", приходимо з учнями до висновку, що хоча твір і написаний на роман Пушкіна, але це зовсім різні види мистецтва. Роман "Євгеній Онегін" не адекватний за своїм змістом опері Чайковського.

Завдяки цьому діти навчаються розрізнявати варіанти екранізацій та постанов «за романом» та «за мотивами роману».

При вивченні поезії Пушкіна, Лермонтова, Тютчева, Фета, Єсеніна звертаюся до музичних творів, написаних на вірші поетів, щоб

підкреслити музичність, особливу ритмомелодику віршів. Композитори так часто звертались до творчості цих поетів завдяки особливій ліричності, мелодійності поезій. Пояснюю учням, що лірика як рід літератури найбільше споріднена з музикою, а епос - із живописом.

На мою думку, найкраще про поета напише тільки поет. Тому для створення живого, а не хрестоматійного образу поета чи письменника використовую поетичні хрестоматії, літературні спогади. Так, на уроках літератури в 11 класі при вивченні теми "Російська поезія" ("срібне століття") звертаюсь до книги І.Северянина "Медальйони", яка включає сто сонетів - характеристик російських і зарубіжних письменників-класиків різних епох, в тому числі і сучасників поета. З цією ж метою звертаюсь до літературних спогадів І.Одоевцевої, видатного представника поезії "срібного століття". З її книг "На берегах Неви" та "На берегах Сени" беру живі спогади поетеси про її геніальних сучасників: Блока, Мандельштама, Гумільова, Ахматову, Буніна та інших. До речі, використовую ці книги також для створення проблемних ситуацій на уроках. Наприклад, запитую учнів:

Чому в голодному, напівзруйнованому Петербурзі люди робили все можливе, щоб потрапити на виступ Маяковського чи Блока, послухати лекцію К.Чуковського про літературу, а в наш час театри пустують, книжки майже ніхто не читає?

Чому саме Сергія Єсеніна, а не О.Пушкіна і Є.Євтушенко називає самим російським поетом?

Чому, незважаючи на те, що хоч 2000-й рік і був оголошений ООН роком Пушкіна, на заході більше цінують трьох російських прозаїків - Чехова, Толстого і Достоевського?

Проблемний виклад знань стимулює пізнавальну активність учнів,

тому що він поєднаний з догадкою, дивом, нерозумінням. Це штовхає учнів до роздумів і пошуку рішень, будить і формує інтерес до навчання, розвиває ініціативу учнів у пізнавальній діяльності, формує вміння бачити проблему і знаходити шляхи її реалізації, залучає до методів наукового пізнання. Складність проблемної ситуації має бути такою, щоб учні за певним напрямком, спираючись на допомогу вчителя, змогли вирішити її самостійно.

Переконана, що творчий підхід вчителя до викладання світової літератури допомагає розвивати природні якості учнів, формує їх власні погляди на життя, сприяє повноцінному осмисленню художніх творів.

Ми працюємо з контингентом Людей у їхньому найкращому, найперспективнішому віці – віці безлічі можливостей та варіантів Майбутнього. Для мене найстрашнішою є думка, що минає деякий час – і учні, які визначаються з вибором власного шляху у житті, потроху починають гальмувати, а надалі і зовсім зупиняються у своєму розумовому та духовному зростанні. Формуються певні цінності, певні принципи, певні правила життя. Здається, хіба не це є ціллю нашої багаторічної праці – бачити, що із школи вийшла порядна людина, яка не вб'є, не вкраде або ще якимось чином не переступить через закони суспільства? І все ж таки... Все ж таки цілі наші набагато складніші:

- Навчити дивитися на світ під різними кутами зору;
- Не дати злитися з Натовпом, бо у Натовпі розчиняється, тоне Особистість;
- Запобігти їхньої залежності від засобів масової інформації;
- Розвинути та зберегти почуття гумору та здорового глузду, бо у реаліях нашого досить безладного суспільства це єдиний шлях до підтримання психічного здоров'я;

- Виховати толерантне ставлення до того, чого ми не розуміємо або не сприймаємо;

- Зберегти відчуття захоплення від того, що світ дуже і дуже складний... складніше, ніж ми уявляємо – тому розум повинен залишатися відкритим до Нового.

Тому – мені здається – ми на вірному шляху. Робота приносить свої плоди... є сенс працювати далі.

Тема: Р. Бернс «Чесна бідність» урок в 5 класі

Мета: ознайомити учнів з життям і творчістю шотландського письменника; підготувати до сприйняття творів; розвивати навички виразного читання, виділення головного, аналізу моральних цінностей та їх ролі в житті; виховувати чесність, порядність, гуманізм та любов до літератури.

Обладнання: портрет письменника, збірки його творів, краєвиди Шотландії, аудіо запис народної шотландської пісні.

Теорія літератури: ліричний вірш, антитеза, художній образ, художні засоби.

Хід уроку

1. Мотивація навчальної діяльності школярів.

Мораль – це норми і правила поведінки людей у стосунках одне із одним і в громадському житті. У народних прислів'ях говориться: «Маєш честь – ти людина, а без честі – ти тварина», «Краще чисте сумління, а ніж царське володіння», «Дерево пізнають по тому, що воно родить, а людину по тому, що вона робить», «Краще бути бідному та в

шані, ніж багатому в гоньбі». Отже, згідно з віками виробленою народною мораллю, справжня людина повинна бути чесною й гідною свого високого звання Людини. Саме таким був шотландський поет Роберт Бернс, саме такі цінності він оспівував у своїх творах. Із ним та його віршами ми починаємо ознайомлення на сьогоднішньому уроці.

2. *Оголошення теми й мети уроку.*

3. *Сприйняття та засвоєння учнями навчального матеріалу.*

✓ Виступ учнів з повідомленням «Шотландія».

Шотландія, адміністративно-політична частина (історична провінція) Великобританії. Головне місто - Едінбург. Шотландія займає північну частину острова, на якому розташована Великобританія, а також дрібніші острови по сусідству: Гебрідські, Оркнейські і Шетлендські. Основна територія Шотландії із заходу і півночі оточена Атлантичним океаном, зі сходу - Північним морем, а з півдня до неї примикає територія Англії. Найвищими горами є Гори Грампіанські, що протягнулися на півночі Шотландії, де знаходиться найвища вершина Великобританії - Бен-Невіс (висота 1343 м). Дуже багато в Шотландії гірських озер, серед яких Лох-Ломонд і Лох-Несс. На Оркнейських і островах Шетлендських, завдяки Гольфстріму, що омиває їх, клімат відносно м'який. Материкова частина країни ділиться на Гірську (Хайлендію) і Рівнинну (Лоулендію) частини.

Саме древнє населення - пікти. Вони зникли вже після поширення християнства. Кланова структура суспільства. Клани, звання по імені своїх на пів легендарних засновників, спільно володіли землею, відповідали за своїх членів згідно правилам кругової поруки і вели війни по правилах феодалної вірності (тобто якщо глава клану

присягав кому-небудь на вірність, то всі члени клану повинні були його підтримувати).

Не дивлячись на клановість, в Шотландії утворилися і королівства. Прадавнє піктське королівство свій центр мало в Ськоне. Звідси родом коронаційний камінь, який зараз належить британській короні. Єдине королівство склалося до 10 ст. Англія робила на політичне життя Шотландії визначальний вплив. Шотландські королі неодноразово вимушені були битися за незалежність своєї батьківщини.

✓ Слово вчителя.

Роберт Бернс народився 1759 року в с. Аллоуей у Шотландії. На той час країна, яка ще в 15 ст. мала чудову культуру, літературу, остаточно втратила свою державність – незалежність, парламент, літературну мову. Офіційною стала англійська мова, а шотландська народна збереглася лише в старих легендах, казках та піснях. Але з'являється поет, який оспівує любу Шотландію, характер шотландців, мову, красу природи. І стверджує, що дух народу, його прагнення до волі, його культуру знищити неможливо. Це був Роберт Бернс.

Батько Роберта, Вільям Бернс, хоч і був селянином-бідняком, розумів, що його дітям необхідна освіта. Він вчив синів арифметиці та читанню. Коли

Роберту виповнилось сім років, батько найняв їм вчителя.

У Бернсів була своя ферма, але вона приносила незначний дохід, тому працювали всі. Коли Роберту виповнилось 14 років, він був «досвідченим фермером».

Роберт був веселим, винахідливим, дотепним. Він намагався завжди бути першим. Іноді у неділю він брав із собою книгу, ішов до

лісу, і довго читав товстий том філософських творів, в яких шукав відповідь на питання, як йому жити далі, у чому мета життя, а головне – в що вірити?

Мати майбутнього поета мала прекрасний голос, веселий характер. Часто, сидячи за прялкою, співала народні шотландські пісні. Мабуть, народні пісні вплинули на творчість Р. Бернса і його вірші такі мелодійні.

Юний Роберт починає писати вірші. Твори поета вивчалися напам'ять, передавалися з вуст в уста, ставали піснями.

Бернс мандрує краєм, збирає старовинні шотландські легенди, балади, вивчає шотландську мову, мріє стати народним співцем. Але життя суворе. Коли помер батько, юнакові довелося взяти на себе піклування про родину.

✓ Самостійна робота з підручником.

Учні читають статтю.

✓ Доповнення розповіді вчителя про Р. Бернса.

✓ Слово вчителя.

Подібно надзвичайному російському поету Кольцову та великому поету України Шевченко, Бернс з дитинства звик до тяжкої праці. Через бідність не склалося й особисте життя поета – багаті батьки його коханої перешкодили їхньому шлюбові. Син селянина-бідняка з невідомого селища маленької країни, пригнічений в своєму державному та культурному розвитку володарством англійців, Роберт Бернс зумів піднятися до вершин сучасної йому культури. В своїх віршах зумів відобразити волелюбне прагнення народу, його віру в майбутнє.

В вірші « Дерево волі» він писав:

Але вірю я: настане день, -

І він не за горами, -
Коли листви чарівної сень
Розкинеться над нами.
Забудуть рабство та нужду
Народи та краї, брат,
І будуть люди жити до ладу,
Як дружня сім'я, брат!

Ця думка звучить в вірші «Чесна бідність».

✓ Виразне читання вчителем поезії Р. Бернса «Чесна бідність» (під аудіо запис народних мотивів Шотландії (волинка)).

✓ Словникова робота.

✓ Евристична бесіда.

- Що нагадує ритм вірша?
- Яку головну думку утворює поезія?
- За допомогою яких художніх засобів автор розкриває головну думку вірша?
- Знайдіть приклади антитези.
- Які рядки з твору вам найбільше сподобалися? Чому?

4. Закріплення знань, умінь та навичок.

✓ Виразне читання вірша «Чесна бідність» учнями.

✓ Складання сенкану учнями за темою уроку. (за допомогою вчителя).

Людина.

Чесна, гідна.

Працює, бореться, пам'ятає.

Не забуває культуру свого народу.

Громадянин.

5. *Підбиття підсумків уроку.*

Інтерактивна вправа «Мікрофон».

Учням пропонується закінчити одне з речень:

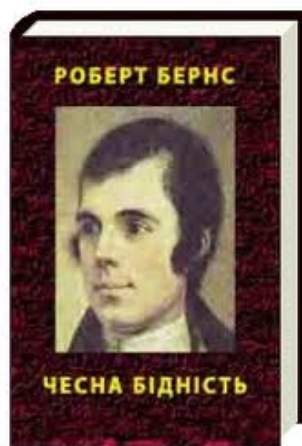
«Мене зацікавило...»

«Я згоден (згодна) ...»

«Мені здається, що...»

6. *Домашнє завдання.*

Вивчити напам'ять вірш Р. Бернса «Чесна бідність».

**Тема: «Подорож Скруджа в різдвяну
ніч у часі та просторі»
урок в 6 класі**

- Мета:** - формувати пізнавальну і полікультурну компетентність;
- розвивати навички аналізу і синтезу; вміння аналізувати художній текст;
- розвивати усне зв'язне усне мовлення учнів;
- розвивати акторські здібності учнів, прагнення до самореалізації та самовираження;
- виховувати розуміння гуманних ідеалів письменника;
- виховувати кращі людські якості (людяність, доброту).

Обладнання уроку: настінна географічна карта світу

Тип уроку: інтегрований урок вивчення нового матеріалу

Хід уроку

*"Нехай буде над кожним із нас Боже
благословення, його любов та ласка".*

I. Оголошення теми і мети уроку.

1. Вступне слово вчителя.

- І знов Різдво...

Ах, скільки раз

Воно неначе казка, міф

З давно-давно минулих літ

Являлося посеред нас!

З надвір'я сніп входив до хати,

Ставав в кутку і колосками

Щось шелестів,

Хотів сказати,

Що знов Христос родивсь між нами,

Родилась правда, мир, любов....

(Б. Лепкий)

- Цей урок, діти, ми присвятимо святу із свят - Різдву Христовому, адже незабаром і є Різдво: в ніч на 25 грудня у католиків та протестантів, а на 7 січня у нас – православних. Дні Різдва у кожного народу носять свої назви.

Показ на карті країн.

- В Германії – святі вечори, в Росії – святки, на Україні та в Білорусі – коляди. А в Англії, рідній країні письменника Ч. Діккенса, 25 грудня святкують кери. Ці свята – поєднання чудових звичаїв та традицій, які є у людей різних національностей. Єднає їх одне –

загальна любов і добро. Пригадаємо слова Діккенса, що це час «милосердя, добра та все пробачення, це єдині дні календаря, коли люди ... вільно розкривають один одному серця і бачать в своїх близьких таких же людей як вони самі...». саме з героями його твору ми сьогодні зустрінемося на уроці.

2. Запис теми і епіграфа уроку дітьми в зошити.

II. Сприйняття та засвоєння матеріалу.

1. Розповіді підготовлених учнів про святкування Різдва на Україні.

2. Розповідь підготовленого учня про свято в Англії на англійській мові.

- Я хочу розповісти про святкування Різдва англійцями на їх рідній мові.

Christmas is celebrated on the 25 th of December and symbolizes the birthday of Christ. This day is marked by setting a fur-tree and decorating it with different toys and candles.

Children wait for Santa Claus who comes to every house and brings presents. Going to bed children leave their stockings and shoes to receive presents the next morning.

Переклад:

Різдво святкують 25 грудня, воно символізує день народження Христа. У цей день продаються ялинки і прикрашають їх різними іграшками та свічками.

Діти чекають на Санта Клауса, який приходить у кожний дім і приносить подарунки. Йдучи спати, діти залишають свої панчохи і туфлі, щоб наступного ранку отримати подарунки.

(Клас може самотійно перекласти прослухане, а при низькій підготовці інших учень сам переведе на українську).

3. Завдання-спостереження.

- Прослідкуємо, як сприймали Різдво герої твору.

3.1. Читання по ролях (с.81-82 підручника).

3.2. Складання цитатної таблиці (колективна робота).

Герої твору

Ставлення до свята

Скрудж

«Дурниця!», «...яке ти маєш право веселитися»...

Фред

«з веселим Різдвом», «цей день найкращий...»

4. Бесіда з елементами переказу

- Як провів свято Скрудж?

- Яке слово було для нього самим «зловісним»? (це було слово "щедрість")

- Хто ж з'явився до Скруджа? (тінь Марлея)

Аналіз малюнку на с. 88

- Кого зображено?

- Чому такий довгий ланцюг?

- Про що попередив Марлей Скруджа?

- Яку подорож запропонував Дух Минулих Свят?

- Розкажіть, яким був Скрудж у дитинстві?

- Чому він розплакався?

- Навіщо він хотів дати хлопцю, що колядував?

- Що «пожерло всі почуття» Скруджа в юності?

- Для чого Дух показав, як склалася доля жінки?

- Чому Скрудж не хотів бачити Дух Минулого Різдва?

III. Закріплення вивченого матеріалу.

Завдання: Записати план подорожі Скруджа у різдвяну ніч.

I ряд - "Подорож у Минуле"

II ряд - "Подорож у Сучасне"

III ряд - "Подорож у Майбутнє"

(Складність плану діти обирають самостійно. Хто пише простий план, складний, цитатний).

IV. Підсумок

1. Колективне узагальнення

- Скупий, жорстокий Скрудж ненавидів людей. Все своє життя до різдвяної подорожі він присвятив накопиченню грошей. У нього нікого не було - ні друзів, ні сім'ї. Основним для нього були тільки гроші, і більше нічого в житті й непотрібно було.

- А яка ваша думка?

- Що потрібно людині для повного щастя?

- Різдвяна історія як казка. Який кінець може бути?

- Під впливом різдвяної ночі серце стало у Скруджа добрим до людей.

Пам'ятаймо завжди слова Діккенса: "Май душу, май серце і будеш людиною на всі часи".

2. Звучить українська колядка (аудіо запис)

V. Домашнє завдання

Твір-роздум на дану тему

Тема: Джеймс Олдрідж «Останній дюйм». Формування характеру Деві за надзвичайних обставин.

урок в 7 класі

Мета: навчити бачити проблему твору, висловлювати своє судження, вдосконалювати навички текстологічного аналізу твору, виховувати культуру зв'язного мовлення, культуру відповіді.

Обладнання: портрет Джеймса Олдріджа, тексти твору «Останній дюйм»

*Дитина, яка терпить менше образ,
вирастає людиною,
яка більше усвідомлює свою гідність.*

М. Чернишевський

*Кожна людина несе відповідальність перед
усіма
людьми за всіх людей і за все.*

Ф. Достоевський

*Людина створена для щастя, як птах для
польоту.*

В. Короленко

Хід уроку

1. Актуалізація знань.

Сьогодні ми продовжуємо вивчення творчості англійського письменника, австралійця за народженням Джеймса Олдріджа. Його творчість розкриває нам красу чистих людських взаємин, що так необхідно в наш такий черствий час. Вибір шляху, вибір дії, вибір світогляду – ці питання щоденно стають перед нами, а чи правильний ми вибираємо шлях? Тема вибору – одна з основних у творчості письменника. А новела «Останній дюйм» допоможе нам впевнитися у тому, що (епіграфи уроку).

Таким чином дуже актуальними є проблеми, які сьогодні ми будемо вирішувати.

(Запис у зошиті теми)

2. Повторення вивченого.

За допомогою підготовленого інтерв'ю ми згадаємо біографію Джеймса Олдріджа – це журналіст, письменник, антифашист, борець за мир, військовий кореспондент, автор політичних творів, які стверджують моральну стійкість людини.

(Інтерв'ю)

Для перевірки знань з біографії напишемо літературний диктант (3 бали)

1. Народився Джеймс Олдрідж в селищі ... (*Вікторія*)
2. Під час навчання у коледжі Олдрідж почав працювати, щоб здійснити свою мрію ... (*побачити землю батьків – Англію*)
3. Будучи військовим кореспондентом побував у ... (*Іспанії, Фінляндії, Росії*)
4. Про поведінку людини на війні створює романи ... (*«Справа честі», «Морський орел»*)
5. У 1951 році Олдрідж стає одним з керівників ... (*міжнародної організації «Письменники за мир»*)
6. У 1960 році побачила світ книга оповідань і новел ... (*«Золото і пісок»*)

Взаємоперевірка, оцінювання.

— Письменник народився в Австралії. Що цікавого ви знаєте про цю країну – материк?

3. Текстологічний аналіз твору

— Доведіть, що «Останній дюйм» - це новела (невеликий обсяг, незвичайна життєва подія з динамічним, напруженим сюжетом та несподіваним фіналом)

— Поясніть вираз «останній дюйм». (Останній - вирішальний, остаточний, найважливіший, найвагоміший. ДЮЙМ, -а, ч., заст. У Росії

до запровадження Метричної системи мір – міра довжини, що дорівнювала 2,54 см (1/12 фута).

— Провідна думка твору – необхідність боротьби до «останнього дюйма», а також подолання «останнього дюйма», що розділяє людей, а саме сина та батька. «У житті не раз настають вирішальні хвилини і залишаються вирішальні дюйми, а в пошматованому тілі льотчика знайшлися вирішальні сили, щоб вижити»

— Головна проблема твору – взаємини між батьками та дітьми, непорозуміння, які зникають у вирішальні для життя хвилини.

Взаємоперевірка планів до тексту (3 бали) с. 179 мет.

— Ким був батько Бен ? (20 років льотчиком працював, йому вже 40 років)

— Які риси повинна розвинути в собі людина, яка хоче стати льотчиком? (міцне здоров'я, психофізіологічна надійність, гарний зір, почуття рівноваги, важка, шкідлива професія, але й дуже романтична)
Які бувають льотчики? (військові, випробувачі, космонавти, пілоти)

— Чим ще займався Бен? (Знімав рідкісні кадри в природі і продавав для кіностудій)

— Цікаво! Ви вже помітили, що у підручнику подаються ілюстрації – кадри з фільму. Так у 1959 році на кіностудії «Ленфільм» було знято фільм за новелою «Останній дюйм».

—Куди відправляються наші герої 10-річний син Деві та батько Бен? (на Чорне море в Акулячу бухту, знімати акул)

— Що ви знаєте про акул?

Повідомлення про акул

Акули

Включає 8 рядів, 20 родин і близько 350 видів. Сучасні акули об'єднані в 3 групи: давні акули, рогаті акули , справжні акули — найчисленніші: блакитна акула, або акула-людодід , риба-молот, оселедцьова акула , морська лисиця , колюча акула .

Надряд акули об'єднує хрящових риб з обтічним видовженим тілом. За розмірами акули бувають від 20-30 см (так звані катранові та кунячі акули) до 20 м завдовжки та масою до 14-20 тонн. Такі велетні (велетенська та китова акули), проте, живляться тільки планктоном та дрібною рибою.

Рот на нижній стороні голови у вигляді поперечної щілини. В щелепах кілька рядів зубів. Втрачені зуби замінюються новими з глибше розміщеного ряду. З кожного боку голови відкривається 5, рідше 6—7 зябрових щілин.

Більшість видів відносяться до так званих справжніх хижаків, вони активно розшуковують та переслідують здобич, деякі харчуються бентосом, планктоном. Здобич вони заковтують цілком або роздирають на шматки зубами, розміщеними на щелепах у кілька рядів.

Небезпечними для людини є близько 50 видів акул, що полюють на велику здобич. Із них найвідоміші тигрова акула завдовжки до 9 м та риба-молот, названа так тому, що її голова розширена в боки на подібні молота.

Поблизу чорноморського узбережжя України трапляється один вид акул — катран, або морський собака. Він має довжину близько 1 метра і не є небезпечним для людини. Зграйки катранів полюють на риб, молюсків, ракоподібних. Самки народжують живих нащадків.

Окремі види акул є об'єктами промислу. Використовують печінку (для витоплювання жиру), плавці, м'ясо (в їжу та на кормове борошно) й шкіру (найчастіше як шліфувальний матеріал).

— Хто знав про їх подорож ? (*Ніхто*)

— Хто про це хвилювався? (*Син*) Чому? (*Відчував небезпеку*).

— У новелі ми зустрічаємо багато термінів. Вашим завданням було укласти тлумачний словничок. (3 бали). Взаємоперевірка.

Словник:

Триммер – пристрій для регулювання польоту літака.

Гальма – тормоз, пристрій для зупинки.

Стартер – пристрій для запуску двигунів.

Піке – зниження літака з великою швидкістю під кутом 30 градусів до земної поверхні.

Компас- прилад для визначення сторін світу, у якому намагнічена стрілка одним кінцем завжди показує на північ.

Авіагоризонт - авіаційний гіроскопічний прилад, що вказує на розташування поперечної або поздовжньої осі літального апарата щодо справжнього горизонту.

П'ядь - давня східнослов'янська міра довжини, що дорівнювала відстані між кінцями розтягнутих великого і вказівного пальців; чверть аршина. // Невелика, незначна частина простору.

Фут - міра довжини, що дорівнює 30, 48см у країнах з англійською системою мір (Англія, США).

Акваланг - апарат індивідуального користування для дихання людини під водою, що складається з балонів із стисненим повітрям і дихального пристрою.

Рифи - пасмо підводних або невисоких надводних скель на мілководді. Коралові рифи

Корал - морські тварини, рід поліпів, що живуть колоніями на морських та океанських скелях. 2. Вапнисті відклади деяких видів цих тварин – червоний, рожевий чи білий камінь, що його після обробки використовують як прикрасу, переважно намисто.

Хамсин – сильний гарячий вітер.

Петля - рух по кривій лінії, що нагадує кільце, а також замкнена чи напівзамкнена крива, утворена рухом або розташуванням чого-небудь. Фігура вищого пілотажу – політ по замкнутій кривій у вертикальній площині. Мертва петля

— Характеристика відношень між персонажами на початку твору і в кінці. (3бали)

(Було завдання виписати цитати, які вказують на ці відношення)
с.180

— Що стало кульмінаційним моментом в новелі? Зачитайте с. 238 підручника

— Який вигляд мав батько? Зачитати.

— Розкрийте подальші дії хлопчика та батька. Переказ.

4. Висновки. Підведення підсумків.

— Які висновки з новели в контексті проблеми «батьки і діти» можна зробити:

1) взаємини між батьками та дітьми завжди були серйозною проблемою;

2) найстрашніше за все байдужість, стіна непорозуміння, незнання одне одного;

3) найбільше залежить від батьків, тому що у них більший життєвий досвід;

4) треба пам'ятати, що кожна людина – це світ.

Головна тема вичерпана – моральна стійкість людини: мужність, сміливість, делікатність, чесність – є головними цінностями чоловіка.

— Чому навчились на уроці?

5. Домашнє завдання. Творчі завдання с. 248 підручника.

Тема: Вольове товариство, козацька запорожців у повісті «Тарас Бульба».

урок в 7 класі

Мета: на основі тексту повісті ознайомити учнів з побутом та звичаями запорожців, порівняти художній матеріал з історичними фактами; розвивати навички роботи з текстом, переказу, виразного читання, усного зв'язаного мовлення, словесного малювання; сприяти формуванню громадянської позиції, виховувати любов до рідного краю.

Обладнання: тексти повісті «Тарас Бульба»; виставка учнівських малюнків

Хід уроку

*Так ось вона, Січ! Ось те
гніздо,
звідки вилітають усі ті горді
й дужі,
як леви! Ось звідки
розливається*

*воля й козацтво на всю
Україну!*

М.В.Гоголь «Тарас Бульба»

I. Актуалізація опорних знань учнів .

1. Робота з епіграфом .

- Як автор говорить про козаків ?
- Як він оцінює роль Запорозької Січі у житті України ?
- Що можна сказати про авторське ставлення до Січі ?

2. Представлення – захист малюнків «Якою я бачив Січ».

II .Оголошення теми , мети та завдань уроку.

III. Сприйняття й засвоєння учнями навчального матеріалу

✓ Слово вчителя .

✓ Бесіда з учнями

- Як про Січ говорять гості Тараса Бульби ?
- Чому Тарас так поспішає відправити своїх синів на Січ ?
- Якою зображена Січ у I розділі повісті ?
- Яку роль відігравали козаки для всієї Європи ?
- Розкажіть , як козаки набирали у своє військо нових людей

?

✓ Переказ тексту .

Завдання учням .

- Перекажіть, яким побачили Запорожжя сини Тараса Бульби .

✓ Робота з репродукцією картини Є.Кибрика «На Запорозькій Січі».

✓ Переказ тексту .

Завдання учням.

- Розкажіть, про які закони та звичаї Запорозької республіки ви дізналися з повісті.

- Розкажіть про вибори кошового отамана.

- ✓ Робота з репродукцією картини О. Ківшенка «Вибори нового отамана».

Запитання до учнів.

- Що ми бачимо на картині ?
- Як зміст повісті перегукується з тим , що на ній зображено?

- ✓ Історичний коментар.

Відомо, що , за козацьким звичаєм, обрання нового отамана супроводжувалося обсіпанням землею. Це символізувало вірність батьківщині, удачу в походах. За козацькою легендою, кошовий, якого « благословили» землею, міг зачарувати людей , бачити майбутнє, обходити смерть, уникати лиха, вести за собою інших .

- ✓ Робота з текстом.

Завдання учням

- Знайдіть у тексті описи одягу козаків.
- Порівняйте його з тим ,який дано в історичних матеріалах.
- Порівняйте описи одягу запорожців у тексті повісті з тим, що зображений на репродукціях картин І.Рєпіна, Є.Кибрика, О.Ківшенка.

- ✓ Бесіда з учнями.

- Як козаки називали Січ?
- Що було найсвятішим для козаків ?
- Розкажіть, як козаки збиралися в похід.
- Як змінювалися козаки під час походу ?
- З якою метою автор показує жорстокість козаків ? Чи є це поодиноким випадком?
- Яке авторське ставлення до цього факту ?

- У чому ,на вашу думку , виявилася легковажність козаків під час облоги Дубна?
- З якими словами вони йшли у бій?
- З якими словами помирили ?

✓ Завдання учням.

- Охарактеризуйте образи козаків . Назвіть їх.
- Які моральні й громадянські якості притаманні козакам ?

✓ Виразне читання

(Розділ IX. «Промова Тараса Бульби про товариство»)

✓ Бесіда за прочитаним.

- У який момент пролунала ця промова?
- Як вплинула вона на козаків? Зачитайте уривок з тексту.
- Подумайте , з якою метою Тарас виголосив цю промову ?
- Як ви розумієте слова з тексту : «Бували і в інших землях товариші , але таких , як у нашій землі ,не було таких товаришів...»?

✓ Завдання учням

- Знайдіть в авторських описах запорожців фольклорні елементи.

✓ Творче завдання.

- У повісті автор часто називає козаків «лицарями». Порівняйте зображення лицарів у романі В. Скотта «Айвенго» і козаків .Як на вашу думку ,чи є виправданим таке порівняння? (Звичайно , у зображенні лицарів і козаків відчуються різні національні особливості. Але спільним для них є те , що вони вірні своїй вітчизні, своїй справі, мужні, сильні, сміливі, людяні, гуманні, непримиримі до ворогів.)

IV. Закріплення вивченого матеріалу

Підсумкова бесіда

- Якими Гоголь зображує козаків?
- Назвіть ідеї, що їх письменник утверджує в своїй повісті?

V. Домашнє завдання

Дібрати цитатний матеріал до образу Тараса Бульби.

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Так ось вона Січ!
Ось те гніздо, звідки
вилізав
усі ці горді й дужі, як
леви!
Ось звідки
розливалася
воля й козацтво на
всю Україну!

М. В. Гоголь
«Тарас Бульба»

Козак та козачка, гравюра Боллана, 1650 р.

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Історія слова "козак"

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Історія слова "козак"

Байра — «прорізане» відомого стовпу, який нагадує. Чому саме прорізане? Анімаційний символ, що символізує козацьку традицію, що з'явився в козацькому суспільстві. «Байра» — це слово, яке ввійшло в українську мову з російської мови. Це слово вживали козаки, щоб позначити свій статус, свій статус в суспільстві. Це слово вживали козаки, щоб позначити свій статус, свій статус в суспільстві. Це слово вживали козаки, щоб позначити свій статус, свій статус в суспільстві.

Запорожець. Картина І. Рєпіна

Ю. Брандт. Повернення козаків з походу

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Достеменно відомо, найперші згадки про українське козацтво з'явилися в західній Європі на рубежі XV-XVI ст. Одна з таких писемних згадок про козаків зустрінається в генуезькій хроніці за 1474 рік. За свідченням тогочасних літописців перші козацькі слободи розташовувалися, об'єднувалися в козацькі «чорного шилу» вздовж річки Тисмени, що біля Чигирини, ріки Ташлик, що біля Сидли, а також річок Конюха та Прокій Тисни неподалік Умані. Отже, козацьке козацтво знаходиться на території сучасної Київської, Чернівецької та Вінницької областей України.

Історія слова "козак"

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

З 1991 року, після розвалу СРСР, рад громадських організацій України, Білорусі, Росії та Казахстану намагаються відновити козацькі традиції. В державній символіці України активно використовуються козацькі атрибути та діячі козацької історії.

Сучасні козаки. 1990 р. 500 – ліття Запорозького козацтва

Козаки здійснили величезний вплив на формування українського народу - важливої етнічної спільноти Східної Європи.

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Історія слова "козак"

Сучасні гіпотези походження слова. Від половецького «Совас» — «варт», «чотар». Від кримсько-татарського або тюркського «Савас» — «вільна людина», «авантюрист», «шукач пригоди», «бурлака». Від тюркського «Савас» і «Савас» — «вільна людина», «авантюрист», «шукач пригоди», «вартовий», «розбійник», «найманець».

Старі гіпотези. Від імені легендарного ватажка Козака. Від слова «коза» у зв'язку зі спритністю козаків або інших половецьких на кіз.

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Історія створення Запорізької Січі

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Історія створення Запорізької Січі

Запорізька Січ — це історичне поселення козацького товариства, яке було засноване в 1654 році на території сучасної Закарпатської області України. Це поселення було засноване козаками, які втекли з Польщі та Литви після того, як вони були розбиті в битві під Жовтими Водами. Це поселення було засноване козаками, які втекли з Польщі та Литви після того, як вони були розбиті в битві під Жовтими Водами.

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Історія Запорізької Січі

Утворення Запорізької Січі було важливим подією. Січ стала для українського народу могутньою підмогою в боротьбі проти феодально-кріпосницького національного гніту і проти турецько-татарської агресії. Разом з тим феодально-кріпосницька система не могла не викликати в українському суспільстві протест. Побудови фортеці на Дніпрових островах. Вони мали бути фортецею у боротьбі проти турків і татар і проти козацтва, щоб забезпечити безпеку колонізації Закарпаття. Оскільки для здійснення цього проекту в литовського уряду не було коштів, організували боротьбу на оволодіння природними островами. Вони мали бути фортецею у боротьбі проти турків і татар і проти козацтва, щоб забезпечити безпеку колонізації Закарпаття. Оскільки для здійснення цього проекту в литовського уряду не було коштів, організували боротьбу на оволодіння природними островами.

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

За свідченням Д.Яворницького, козаки в Січі:

- Хортицька
- Базаульська
- Томаківська
- Мининська
- Чортомлицька
- Олешківська
- Кам'янська
- Нова (Підліньська)

Після хортицького зруйнування 1775 р. Запорозький Січ розселився на чотирьох островах: Ільї, Ільї, Ільї, Ільї.

Великий Луг (Геродотово Гілля)

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Запорозька Січ була об'єднана високими законами, на які були частіше з'їзди, що на них ставилися гармати. Між калани була широка площа, на краю якої стояли курани, будинки, де мешкали запорожці. Козацька залоза на Запорозькій Січі, що знаходилася в центрі, надала козацтву кілька тисяч (іноді це число доходило до 10 тис.) озброєних козаків. На площі виставлялися будинки старшини, школа та інші господарські та військові споруди. Снова цегельна духовенство перебувало в Запорозькій Січі. Мехіпрської архимандрії. Площа біля церкви була центром суспільно-політичного життя Запорозької Січі, де відбувалися Сноди ради тощо. Поза вказували Сноди базар, куди приїжджали купці зі своїми товарами. Сноди правили тут і продукту своїх праць — рибальства і мисливства.

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Із середовища багатого козацтва виоклидала правляча верхівка — старшина, яка зосереджувала в своїх руках адміністративну владу і судову, керувала військом, розпоряджалася фінансами. Вони представляли Запорозьку Січ у зовнішньому світі. Усіх старшину обирали на військовий козацький рад, при цьому у виборі мало право брати участь усі козацтво.

Найвищим органом влади на Січі була військовий козацький рада, у якій брали участь усі козаки. Рада обирала кошового отамана, козацьку старшину, стільки виправляла навіакошівши піддані. На Запорозькій Січі діяв козацький військовий суд, який нещадно карав за злочини товариша, крадіжки у побратима.

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Виставка різних видань повісті «Тарас Бульба», збірка «Миргород».

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Повість «Тарас Бульба» після особливих успіхів у творчості письменника у ньому писання викликало не лише ставлення до творця, а й саме розуміння батьківщини, війни, людської гідності, самої буття.

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Гоголь створював повість «Тарас Бульба» тоді, коли у Васильєві й прилеглих до неї хуторах ще ходили легенди про козаків. Удома Гоголь чує розповіді про миргородського поповника Матвія Гладкого, який повернувся із турецького походу й привів із собою майже двісті визволених із полону козаків. Письменник запозичує й іншими героями — Северином Наливайком, Яковом Остринцею, ділою їхніх вилуча. Рісави реальних героїв Гоголь надівав своїм персонажів — Тараса, Остапа та інших.

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Повість «Тарас Бульба» вперше було видано 1875 року. У 1870-1880 роки Гоголь з перервами, після чого ідея духовної єдності козака набула глибокого змісту. Козаки зображені не як зграя розбійників, а як люди, об'єднані спільною християнською вірою, любов'ю до Батьківщини, прагненням волі. Однак робота над твором не була завершена, хоча він вийшов у друку лише 1884 року. Відомо, що готуючи до друку друге зібрання своїх творів у 1851-1853 роки, письменник занував дві зими додослід.

Отже, доопрацьовував повість «Тарас Бульба» М.Гоголь протягом усього життя. Цей факт свідчить про те, що Україна для нього була понад усе й історія українського народу надавав письменнику величезного значення.

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Розвиток творчих здібностей учнів. Ілюстрування.

1. Епізод зустрічі Тараса Бульби із синами (варіант — виразне читання по ролях).
2. Епізод зустрічі Тараса Бульби із синами (варіант — перегляд екранізованого варіанту).

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Робота з репродукцією картини Є. Кибрика «На Запорозькій Січі».

Завдання учням

- Зчитайте уривок, який міг би відповідати зображенню на картині.
- Як у танці розкривалася душа козака?

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Робота з репродукцією картини О. Кішченка «Вибори нового отамана».

Завдання до учнів.

- Що ми бачимо на картині?
- Як зміст повісті перегакується з тим, що на ній зображено?

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Коментар. Відомо, що за козацьким звичаєм, обрання нового отамана супроводжувалося обсяпанням землею. Це символізувало вірність батьківщині, удачу в походах. За козацькою легендою, кошовий, якого «благословили» землею, міг зачаровувати людей, бачити майбутнє, обходити смерть, уникати лиха, вести за собою інших.

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Робота з текстом. Завдання для учнів.

Завніть таблицю "Побут запорожців"

Одяг	Домашня річ	Зброя	Мисливська снасть

- Знайдіть у тексті описи одягу козаків.

- Порівняйте його з тим, який дано в історичних матеріалах.

- Порівняйте описи одягу козаків у тексті повісті з тим, що зображений на репродукціях картин І. Рєпіна, Є. Кибрика, О. Кішченка.

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Приєм «Уявний мікрофон».

Мое уявлення Запорозької Січі.

Кожен учень висловлює свою думку одним реченням, роблячи висновок за вивченим матеріалом.

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Микола Гоголь в історичній повісті «Тарас Бульба» правдиво і скрасо зобразив Запорозьку Січ козацький побут XIV — XV ст. увесь перший розділ пройнято згадками про «прогулянки Запорозьких». У читача складається повчальне уявлення про вільну козацьку республіку, її значення в житті українського народу, показане життя побут запорожців. Рішення Тараса зброї є зв'язок.

Бойове товариство, побут і звичаї запорожців

Домашнє завдання (диференційоване).

Опишіть устрій запорозького козацтва.

Складіть козацький універсал (перелік законів Запорозької Січі).

Прочитайте повість «Тарас Бульба».

**Тема: *Анна Ахматова. Поема «Реквієм» -
пам'ятка доби сталінського терору.
Створення в поемі узагальненого портрету
народного страждання, розкриття
єдності материнської трагедії ліричної
героїні і країни, проблема історичної
пам'яті у творі.***
урок в 11 класі

Мета: повторити основні етапи життя і творчості А.Ахматової, її роль в російській літературі; ознайомити учнів з історією створення поеми «Реквієм», розкрити узагальнений портрет епохи, роль митця в часи народної трагедії; визначити художні особливості поеми, розвивати навички виразного читання, аналізу тексту, самостійного мислення; виховувати свідоме ставлення до світу, його протиріч і розмаїття.

Обладнання: мультимедійна презентація життєвого шляху поетеси; тексти поеми «Реквієм», грамзапис романсу на слова Ахматової «Сжала руки под черной вуалью», віршів та окремих частин поеми «Реквієм», «Реквієм» Моцарта.

Тип уроку: урок-семінар, комбінований.

*Нет, и нет под чуждым
небосводом,
И не под защитой чуждых крыл,
-
Я была тогда с моим народом,
Там, где мой народ, к несчастью,
был.*

А.Ахматова «Реквием»

Хід уроку

Учитель. В то время я гостила на земле.
Мне дали имя при крещенье – Анна,
Сладчайшее для губ людских и слуха.
Так дивно знала я земную радость,
И праздников считала не двенадцать,
А столько, сколько было дней в году.

Ці прекрасні слова належать Анні Ахматовій, російській поетесі українсько-татарського походження, чию поезію називають «щоденником жіночої душі». І це справді так, тому що вона показала епоху глибоких криз через чутливе сприйняття жінки. Душа ахматівської героїні – це душа, що кохає і ненавидить, мучиться і жертвує собою, переживає драматичний розрив і прагне возз'єднання. Це душа, у якій може все вигоріти від горя, але житиме всупереч смерті. Усе своє життя Анна Ахматова прагнула через чутливі рухи жіночої душі показати загальний стан навколишньої дійсності.

Майже сто років тому, зовсім юною, в 1913 році Анна Ахматова писала: Слишком сладко земное питье,

Слишком плотны любовные сети.

Пусть когда-нибудь имя мое

Прочитают в учебнике дети...»

Слова поетеси виявились пророчими. Її поезію сьогодні знають і вивчають не тільки школярі Росії, ім'я Ахматової відоме в багатьох країнах світу. На минулому уроці ми з вами теж познайомилися з життєвим шляхом та ранніми віршами цієї поетеси.

Сьогодні ми продовжуємо знайомство із творчістю Анни Ахматової. Давайте разом з вами прослухаємо один із романсів на слова поетеси «Сжала руки под черной вуалью» у виконанні Євгена Гузєєва та перегорнемо сторінки її життєвого шляху, використовуючи для цього мультимедійну презентацію, яку ми готували до минулого уроку.

Прослуховування романсу «Сжала руки под черной вуалью» та перегляд слайдів.

Учитель. На долю Анни Ахматової у російській літературі випала особлива місія. Її вустами заговорила, розправивши могутні крила, російська жіноча поезія. Юнна Мориц сказала про це так:
Быть поэтессой в России –

*труднее, чем быть поэтом:
единица женской силы
в русской поэзии – I ахмацвет.*

Друга заслуга цієї поетеси полягала в тому, що, пройшовши через усі катаклізми російської історії перших двох третин XX століття – дві світові війни, революції, страшні ексцеси радянської влади, переживши загибель блискучого покоління творчої інтелігенції «Срібної доби», Ахматова завершила цілу епоху російської культури. стала хранителькою найкращих її традицій і передала трагічний досвід свого покоління поетам 60-80-х років.

*Она связала эти времена
В туманно-тенивое средоточье,*

*И если Пушкин – солнце, то она
В поэзии пребудет белой ночью...
И ты, распад всемирный, не убий
Ту связь времен. – она еще поможет.
Ведь просто быть не может двух России,
Как быть и двух Ахматовых не может.*

Так сказав про роль поетеси Євген Євтушенко у вірші «Пам'яті Ахматової.

Що ж відомо вам про поетесу?

І. Актуалізація опорних знань.

Бесіда з учнями.

1. Як називали Анну Ахматову у вирі історії ХХ століття? З ким порівнювали? Чому? (*Її називали російською Сапфо*).
2. Як справжнє прізвище Анни Ахматової? (*Анна Андріївна Горенко*).
3. Як Анна Ахматова пов'язана з Україною? (*Народилася під Одесою; коли батьки розлучилися, жила з матір'ю на півдні, в Євпаторії, потім – в Києві. Там закінчила гімназію і вступила на юридичний факультет вищих жіночих курсів*).
4. Які збірки поетеси ви знаєте? (*«Вечір», «Чотки», «Біла зграя», «Подорожник», «Анпо Доміні», «Біг часу»*).
5. Коли написала перший вірш? Перші свої кроки у ліриці Ахматова починала у якому літературному напрямі, якій мистецькій течії? Чому? (*У річищі акмеїзму, видатним теоретиком і засновником якого був її перший чоловік Микола Гумільов*).

Метод «Мікрофон» Які вірші Анни Ахматової вам запам'яталися найбільше? *(діти відповідають по черзі одним-двома реченнями).*

II. Вивчення нового матеріалу.

Слово вчителя. Сьогодні ми продовжимо розмову про трагічне, але надзвичайно прекрасне життя російської поетеси А.Ахматової, познайомимось з одним із найвидатніших її творінь – поемою «Реквієм»

(Учні дивляться на екран, записують тему уроку, епіграф)

Оскільки у нас сьогодні урок не звичайний, а урок-семінар, то допомагатимуть нам його проводити юні історики, біографи та літературні критики, які отримали випереджувальні завдання і готували окремі повідомлення до цієї теми та невеличкі презентації.

- Діти, скажіть мені, будь ласка, чи залишила Ахматова свій «захланий і грішний край», як вона його називає, Росію після революції 1917 року, як це зробили багато діячів культури, творчої інтелігенції, що відірвались від рідного коріння за кордон, аби врятувати духовну свободу?

(Ні, вона не залишила рідний край, не стала прислужувати новій владі, а вибрала найважчий шлях – «внутрішню еміграцію»)

- Про це сама поетеса писала в 1917 році у вірші «Мне голос был». Давайте послухаємо цей вірш у виконанні автора, самої Анни Ахматової.

Прослуховування вірша Ахматової «Мне голос был»

Поетеса не залишила країну у найважчі часи для Росії. Що ж це були за роки? Повідомить нам про це група істориків.

Історик. Перша половина XX століття і для Росії, і для інших республік колишнього Радянського Союзу стала страшною трагічною епохою. Винищується цвіт нації, її найкращі сини та доньки. Тоталітарна система винищує цілі народи. Голодомори, сталінські репресії, цькування, арешти, тортури, переповнені, залиті кров'ю в'язниці, бараки сибірських таборів, ГУЛАГів. Країна стрімко перетворювалась на жорстоку виправну колонію з постійним хрустом кісток і ріками крові.

Найстрашнішими стали для країни після штучно створеного голодомору 32-33 років роки сталінських репресій, особливо «Єжовщина», 1937-1938 роки. *(Демонструються слайди).*

Слово вчителя. Як же переживає все це Анна Ахматова? Про це повідомить нам літературний критик.

Літературний критик 1. Анна Ахматова переживає трагедію епохи як свою особисту. Вона вболіває за долю свого народу, мучиться у сумнівах і протиріччях, але її позиція незмінна — вона всім серцем пов'язана зі своєю вітчизною, віддана їй всією душею. Про це пише вона у 1922 році у вірші «Не с теми я, хто бросил землю».

Прослуховування вірша «Не с теми я, хто бросил землю»
(виконує Алла Демидова).

Слово вчителя. А що ви можете сказати відносно особистого життя Анни Ахматової і тої епохи? Попросимо наших біографів.

Біограф 1. Поетеса страждала разом зі своїм народом, жила його турботами. Страшне горе торкнулося крилом її особистого життя. У 1921 році було розстріляно як «ворога народу» її першого чоловіка, поета Миколу Гумільова. У 1935 році заарештували її сина Лева Гумільова та чоловіка Пуніна як учасників «антирадянської

терористичної групи». Звісно, то було абсурдне звинувачення.

А.Ахматова особисто зверталась до Сталіна, просила підтримки у своїх друзів. Врешті, сина та чоловіка вдалося врятувати, проте ненадовго. У 1938 році Л.Гумільова заарештували знову за «терор», йому присудили 5 років концтаборів. *(демонструються слайди)*

Учитель. Чи пам'ятала тоді А.Ахматова свою рокову «Молитву», яку написала у 1915 р.?

*Дай мне годы недуга,
Задыханья, бессоницу, жар.
Отыми и ребенка, и друга,
И таинственный песенный дар -
Так молюсь за твоей литургией
После стольких томительных дней,
Чтобы туча над темной Россией
Стала облаком в славе лучей.*

Учитель. Саме в роки арешту сина і чоловіка цю молитву нагадала їй при зустрічі Марина Цветасва: «Анна, я розумію, що над усе Ви любите свою батьківщину. Але як Ви могли написати: «Отыми и ребенка, и друга, и таинственный песенный дар...»? Хіба Ви не знаєте, що у віршах все збувається? Але не знала Анна Ахматова, що її «Молитва» стане пророчою у її особистому житті. Тоталітарний режим забирає у неї все: у серпні 1921 року Ахматова отримала страшну звістку про розстріл колишнього свого чоловіка М.Гумільва, якого було звинувачено у змові проти радянської влади; у 1935 році заарештовано її сина, другого чоловіка; постраждала Ахматова і як поетеса: більше п'ятнадцяти років над нею тяжіла заборона на друк, це переслідування цензури вона сприймала як катування. Сама Ахматова не вірила, що все

це відбувається з нею, веселою і безтурботною «царськосільською насмішницею»...

Прослуховування «Показать бы тебе, насмешнице...»

Власні страждання і переживання, що були виявом страждань всього народу, поетеса увиразнювала у віршах. Так народився «Реквієм» - найвидатніший поетичний пам'ятник жертвам сталінських злочинів, репресій 30-х років.

- Що ж послужило поштовхом до написання цього твору?

Знову звернемось до наших літературних критиків.

Літературний критик. Головним джерелом поеми «Реквієм» став досвід, особистий, і досвід багатьох її сучасників, досвід проводів найдорожчих людей до жерла машини репресій, досвід днів і ночей, наповнений крижаним страхом за їхнє життя. А що ж було поштовхом до написання? Про це сама Анна Ахматова розповідає нам замість передмови до своєї поеми.

- Отож, давайте послухаємо.

Прослуховування «Вместо предисловия» у виконанні Ахматової. (Перегляд слайдів з зображенням в'язниці).

Слово учителя

Так... Хоч серце її обливалося слізьми за долю свого рідного сина, але мовчати про бачене у тюремних чергах вона не могла.

Ось як поетеса пише в «Посвящении»

Виразне читання «Посвящения» та прослуховування «Вступления»

- А яка ж історія створення поеми? Звернемось до наших біографів.

Біограф 2. Над своєю поемою поетеса працювала з 1935 по 1938 рік. Але цей твір не міг бути надрукований за сталінських часів, його вчили напам'ять близькі й рідні поетеси, тому що навіть рукописи зберігати було небезпечно, і А.Ахматова спалювала їх. Уперше «Реквієм» надрукувало мюнхенське видавництво у 1963 році, тільки 1987 року поема була видана в Росії...

Учитель. Поетеса працювала над «Реквіємом» в розпал сталінського терору. Поема "Реквієм" уперше була записана на папері 1962 року, хоча складена була ще до 1940. Ахматова згадувала, що до цього часу напам'ять знали поему лише одинадцять друзів і жоден не зрадив її. Це ще й тому, що в тих віршах була висока правда про страждання цілого народу під п'ятою тоталітаризму. Ці слова вистраждані, бо Ахматова розділила долю з мільйонами матерів, дружин заарештованих у страшні тридцять роки. Анна Ахматова трагедію жінки, матері показує як національну трагедію, охоплюючи всю імперію зла, терору. Більше 50 років поема чекала свого виходу на батьківщині, але поетеса так і не побачила її надрукованою.

Яка ж композиція поеми?

Літературний критик 2. *Композиція.* Поема складається з окремих 12 віршів, різних за своєю тематикою, звучанням, віршовою структурою, що створює ефект емоційної напруги, схвильованого монологу ліричної героїні, яка переживає драму в особистому і суспільному житті.

Робота з підручником. (Учні називають вірші).

Літературний критик 1. Усі вірші поеми пов'язані з репресіями 30-х років, але вони поєднуються зі строфами на біблійну тематику. У Х частині під назвою «Розп'яття» є образи страждальної матері, у якої

заарештували сина; з'являються також і біблійні образи Христа, матері Марії Магдалини,

А.Ахматова вважала, що причини сталінщини слід шукати в духовній нестямі людства, у забутті християнських заповідей.

Слово вчителя. Хоча "Реквієм" і складається з окремих віршів, але сприймається поема як цілісний твір. "Реквієм" - це узагальнений портрет всенародного страждання.

Поема, на перший погляд, відображає лише уривчасті картини, епізоди, але вони складаються у велику панораму часу і простору. Не випадково вірші тяжіють до узагальнення:

Звезды смерти стоят над нами,

И безвинная корчилась Русь

Под кровавыми сапогами

И под шинами черных марусь.

Це був крок громадянської мужності - сказати відверту правду про страшний злочин проти свого народу, який чинила влада. Кожне слово вивірене, кожне поняття до болю знайоме тим, хто пережив ці роки, змучений страхом за себе й близьких людей. Не випадково строфа "Уводили тебя на рассвете" дуже нагадує плач. А образ-порівняння "буду я, как стрелецкие женки, под кремлевскими башнями выть" підкреслює історичний зв'язок подій і ніби приєднує історію до трагічних емоцій свого часу.

Прослуховування «Уводили тебя на рассвете»

Сама Ахматова зазначала, що її поема - це ніби відплата, пам'ятник тим, хто стояв разом із нею "возле тюрем твоих, Ленинград":
Для них соткала я широкий покров

Из бедных, у них же подслушанных слов.

Це крик душі, це море страшних емоцій, зазнати яких не побажав би нікому. Але, на жаль, це трагічна сторінка нашої історії, відтворена рукою майстра слова.

- А чому саме таку назву дала Ахматова своїй поемі?

Біограф 1. Якщо ми звернемося до тлумачного словника, то прочитаємо, що реквієм — це католицьке богослужіння по померлому, а також траурний музичний твір. У своїх «Записних книгах» А.Ахматова назвала «Поєму без героя» симфонією. З біографії нам відомо, що у 30-40 роки поетеса серйозно займалась вивченням особистості Моцарта та його творчості, особливо «Реквієму». Її поема - це молитва, звернена до страждальної матері, яка не може змиритися з насильством.

(Учні записують визначення у словник)

Звучить «Реквієм» Моцарта.

Слово вчителя. Моцартівський «Реквієм» писався на замовлення невідомої особи і, хоч не був композитором завершений із-за загадкової смерті, став одним із найгеніальніших музичних творів.

Ахматівський «Реквієм», як почули ми з вуст поетеси у «Передмові», теж був написаний ніби на замовлення тих, хто місяцями стояв з нею під тюремними стінами. Ахматівський «Реквієм» - це пісня-плач, це молитва-плач за тисячами загиблих та знівечених сталінським режимом.

- А які ще мотиви звучать у поемі ?

Літературний критик 2. У поемі «Реквієм» біблійні мотиви переплітаються із пушкінськими. На початку поеми ми читаємо:

*«Перед этим горем гнутся горы,
Не течет великая река,
Но крепки тюремные затворы,*

*А за ними «каторжные» норы
И смертельная тоска».*

Саме ці роздуми нагадують нам відомий вірш О.Пушкіна
«Послання в Сибір», присвячене декабристам:

*«Любовь и дружество до вас
Дойдут сквозь мрачные затворы.
Как в ваши каторжные норы
Доходит мой свободный глас».*

Учитель. В епілозі поеми А.Ахматова звертається до теми
пушкінського «Пам'ятника». Давайте нагадаємо стрічки пушкінського
«Памятника».

*Я памятник себе воздвиг нерукотворный,
К нему не зарастет народная тропа,
Вознесся выше он главою непокорной
Александрейского столба...*

Як бачимо, у Пушкіна пам'ятник — це не лише втілення
поетичної спадщини, а й символ духовної свободи та добрих почуттів.

А зараз послухаємо уривок з епілогу поеми Ахматової.

*(виразне читання учнем епілогу: «А если когда-нибудь в этой
стране воздвигнутъ задумают памятник мне...»*

Слово вчителя. Де ж хотіла Анна Ахматова, щоб їй спорудили
пам'ятник ? (не біля моря, не в Царському селі, а біля тих тюремних
стін, де провела вона «Триста часов», де кликала і чекала сина
сімнадцять місяців). Росіяни виконали побажання своєї геніальної
поетеси. В 1995 році на березі Неви якраз навпроти зловіщої тюрми
«Хрести» було споруджено меморіал «Жертвам політичних репресій» у
вигляді двох бронзових сфінксів на гранітному постаменті. А в грудні

2006 року поряд з ними постав пам'ятник поетесі Анні Ахматовой. На гранітному п'єдесталі викарбувані слова з «Реквієму»:

*И я молюсь не о себе одной,
А обо всех, кто там стоял со мною
И в лютый холод, и в июльский зной,
Под красною, ослепшею стеною.*

(демонструються слайди)

Учитель. Хто ще з відомих вам письменників звертається до теми «Пам'ятника», теми «Заповіту»?

Учень. Т.Г. Шевченко. «Заповіт». *(Виразне читання)*

- А кого з письменників ви знаєте, хто подібно Ахматовій яскраво зобразив тоталітарну систему, великий терор, концтабори?

*(Солженицин «Архіпелаг ГУЛАГ», Іван Багряний «Тигрлови»,
«Сад Гетсиманський»)*

III. Підсумок уроку.

- Чи ж вдалося Ахматовій трагедію жінки, матері показати як частину національної трагедії?

Слово вчителя. Усім своїм життям А. Ахматова намагалася довести, що трагедія жінки і матері є частиною національної трагедії. Незважаючи на всі свої особисті негаразди, Ахматова була разом зі своїм народом, разом з ним страждала. Ось як про її поезію пише відомий російський поет Л. Озеров:

*«Как многозвездно, как дзеркально
Ее душа воплощена.
В строках, звучащих изначально
Желчно, медленно, хрустально.
Но то не строки — письменна».*

Поезія Ахматової, її «Реквієм» - це своєрідний «літопис» трагічної епохи. А однією з центральних категорій художньої філософії поетеси стає категорія пам'яті.

Моральна позиція Ахматової – мужній вибір власної долі, її самовідданість країні, яку спіткала страшна історична кара, готовність йти разом зі своїм народом хресним шляхом, стоїчно витримуючи всі випробування та зберігаючи гідність, людяність, пам'ятаючи християнські заповіді.

Повинні пам'ятати про ті страшні часи і ми. Пам'ятати для того, щоб такі страхіття ніколи не повторилися.

Давайте ж ми сьогодні запалимо поминальну свічу і хвилиною мовчання вшануємо тисячі, мільйони тих, хто загинув безневинно від жорстокої тоталітарної системи, всіх жертв сталінських репресій, всіх закатованих, замордованих, жертв усіх тюрем та таборів...

(хвилина мовчання)

І пам'ятаймо про це... Бо про це забути неможливо. Вам творити майбутнє України. Не повторіть гірких уроків історії. Пам'ятайте про них. Пам'ятайте про Божі заповіді і завжди живіть згідно них.

IV. Оцінювання.

V. Домашнє завдання. Виразне читання поеми.

ТВОРЧІ
РОБОТИ
УЧНІВ

а дітей

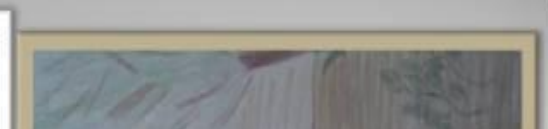

Кузьмович Б. 5 – Г клас

Баланюк В.
5 – Г клас

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вайнштейн М. Критичне мислення як основа демократичного навчання Рідна школа. – 2001. – № 4. – С. 49-52.
2. Выготский Л.С. Собрание сочинений: В 6 т. – М.: Педагогика, 1982. – Т. 3. – С. 451.
3. Векслер С.І. Розвиток критичного мислення учнів у процесі навчання. – К.: Рад. школа, 1971.
4. Давиденко О.М. Розвиток критичного мислення на уроках мови і літератури // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2005. – № 2. – С. 7-8.
5. Достоевский Ф.М. в воспоминаниях современников. В 2-х т. – М.: Худож. лит. 1990. – Т. 2. – 623 с.
6. Кирпотин В.Я. Избранные работы. В 3-х т. – М.: Худож. лит., 1978. – Т. 3. – 751 с.
7. Кларин М.В. Развитие критического и творческого мышления
8. Куцевол О. Зарубіжна література. Розгорнуте планування уроків. 9 клас. К.: Ленвіт, 2002. – 144 с.
9. Лабенко Розвиток критичного мислення в середніх загальноосвітніх закладах // Рідна школа. – 2001. – № 4. – С. 68-71.
10. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 584 с.
11. Лосев А.Ф. Дерзание духа. – М.: Политиздат, 1988. – 366 с.
12. Лотман Ю.М. А.С. Пушкин. Биография писателя: Пособие для учащихся. Л.: Просвещение, 1981. – 255 с.
13. Мухін В.О. Вивчення зарубіжної літератури. 10 клас. – Харків:

Веста: Видавництво "Ранок", 2004. – 144 с.

14. Нартов К.М. Зарубежная литература в школе. Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1976.

15. Поддубная Р.Н. Ф.М. Достоевский. – Харьков: Веста: изд-во "Ранок", 2002. – 72 с.

16. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2-х т. – М.: Педагогика, 1989. – Т. 1. – 488 с.

17. Секіріна В. Формування критичного мислення на уроках зарубіжної літератури // Зарубіжна література. – 2006. – № 43. – С.7-12.

18. Серебренников Б.А. Роль человеческого фактора в языке: Язык и мышление. – М.: Наука, 1988. – 242 с.

19. Штейнбук Ф.М. Вивчення зарубіжної літератури. 11 клас. – Харків: Веста: Видівництво "Ранок", 2003. – 256 с.